

RAZOM

Together we are Ukraine

Къырым сакинлери ичюн инсан акълары акъкъында малюмат китабы

Іванна Билыч, Андреас Нойман, Виктор Опара, Аджита Пичайпилай,
Матеуш де Моура Сена, Олена Шарван

«Разом» украин-америкалы укъукъ къоруйджы
тешкиятнынъ сымарышы иле.

Нью-Йорк 2015

Малюмат ичюн неветтеки адрескы мураджаат
этмек мумкюн: Razom, Inc., 140 2nd Avenue, Suite
305, New York, NY 10003, я да электрон почтагы
язынъыз: news@razomforukraine.org

Весикъанынъ PDF шекилине иришим
razomforukraine.org сайтында бардыр.

Дизайн: Олександр Безобчук.

Мундеридже

Кириш	2
Умумий кѡаиделер	3
Конкрет кѡаиделер	4
I. Ветандашлыкъ ве сиясий акълар	4
1. Яшамакъ акъкъы.....	4
2. Хорланув ве дигер инсаниесиз мунасебеттен сербестлик	5
3. Къанунны огренмек ичюн сербест мусавий имкянлар	6
4. Миллет аитлиги акъкъы.....	8
5. Мал саиплиги ве кѡоранта акъкъы	9
6. Шахсий сербестлик ве хавссызлыкъ акъкъы.....	10
7. Фикирлер сербестлиги.....	12
8. Сѣз сербестлиги	14
9. Сербест топлашув акъкъы.....	15
10. Акъикъатны алмакъ акъкъы.....	17
11. Девлет акимияетинде иштирак этмек акъкъы	18
12. Дискриминациягъа кършы сербестлик ве къанун огюнде тенълик акъкъы.....	19
II. Ичтимаий, икътисадий ве медений акълар	21
1. Мулькиет акъкъы.....	21
2. Ичтимаий теминлев акъкъы	22
3. Нормаль яшайыш дѣреджеси акъкъы	24
4. Ана тилинде лаф этмек ве озъ медениетини кутъмек акъкъы	25
5. Тасиль алув акъкъы.....	26
6. Сагълыкъ акъкъы.....	27
Контактлар джедвели	
Украин акимияет агентликлери	
Къырым ве Русие акимияет агентликлери	
Ерли укъукъ кѡорчалав тешкилятлары	
Халкъара укъукъ кѡорчалав тешкилятлары	

Кириш

2014 сенесининъ мартында Къырым Русие Федерациясы тарафындан запт этильгенинден сонъ инсан акъларынен багълы вазьет баягъы зайыфлашты. Чешит укъукъ къорчалав тешкиятларынынъ малюматларына коре (Human Rights Watch, Atlantic Council, Freedom House, Украин Гельсинки инсан акълары бирлешмеси), Къырым сакинлерининъ акълары эр кунъ бозула. Къырым ве Русие акимieti ярымаданынъ запт этильгенине къаршы чыкъкъан этник, дин ве миллий такъымларгъа менфий даврана ве олар Русиеге къаршы алып баргъан фааиетге къабаатланалар (мисаль оларакъ, автохрон къырымтатарлары).

Инсан акъларынынъ къорчаланувы боюнджа бу ярымджы китап (“Посібник”) Къырымда инсан акълары бозулувынынъ юксек севиесине къаршы джевап оларакъ тертип этильди. Китап къыйын укъукъий ве икътисадий вазьетте булунгъан инсанлар ичюн ярдымджыдыр. Олар озь акъларыны бильмегени ичюн оларнынъ бозулмамасыны талап этип оламайлар. Яни ярдымджы китапнынъ макъсады Къырымда бутюн миллий ве диний такъымларыны озь эсас акълары иле таныш этип, адлие бильгилерини бермектир.

Ярдымджы китапта Къырымда инсан акълары акъкъында халкъара анълашмалар ве Украина, Русие Эсас къанунлары боюнджа козьде тутулгъан къанунларнынъ топلامыдыр. Эр бир акъ небеттеки талаплагъа коре уйып келе:

- Къулланылув колеми (къорчалангъанлар кимдир)
- Акъларнынъ муимлиги
- Акъларнынъ сынгъырланувы
- Акъларгъа нисбетен девлетнинъ вазифелери
- Акълар къорчаланувынынъ ёллары (озь-озюни къорчалав, мемурий, махкеме, ичтимаий)
- Акълар бозулувындан къорчаланув усуллари

Ярдымджы китапнынъ эр бир къысымы кендини къорчалав бильгилери акъкъында фикир иле язылды. Эльбетте, китапнынъ эр бир къысымы озъара багълы ве айры бакъылмасы мумкюн дегиль. Амма бутюн метинни окъумагъа аджет ёкъ. О вазьетке коре ярдымджы оларакъ къулланыла биле. Амма инсан акълары боюнджа базы конкрет суаллер китапкъа кирмей. Мында топланылгъан малюмат исе илеридеки тедкъикъ ичюн эсас кибиدير.

Китап инсанлар, джемаат арекетлери ве ветандашлыкъ институтларына базы ёлларны косътермек ичюн къулланыла биле. Ярдымджы китап украин ве халкъара укъукъ къорчалав тешкиятлары акъкъында да малюматны бере. Ярдымджы

китап Къырым сакинлери акълары бозулмасы акъкъында шыкяетны бермек я да тевсилерни алмакъ ичюн не ерге мураджаат этмек мумкюн киби малюматны къаврап ала. Ярдымджы китапнынъ муэллифлери Къырым сакинлерини инсан акъларыны къорчаламагъа, озь акъларынен таныш олмагъа ве оларнынъ къорчалав ёлларыны бильмеге ярдымджы оладжакъларына буюк самимий умютлерини бильдирелер.

Ярджымджы китапнынъ файдасы эки тарафлама багъ ве онынъ онъай-тлыгъынен багълы. Муэллифлер къулланыджыларгъа озь фикирлери ве те-клифлерини news@razomforukraine.org адреси боюнджа ёлламагъа риджа этелер. Бу Китапны мукемеллештирмек макъсадынен япыла.

Умумий тевсиелер

Акънынъ саиби олмакъ- онынънен ич бир мания ве зорлукъларсыз къуланмакъ ве акълар бозулмасынынъ хавфында олмамакъ демектир. Девлетнинъ эсас вазифелеринден бири исе озь гражданлары ве онынъ укъукъ тесиринде булунгъа бутюн инсанларны къорчаламакътыр. Бу нокътаий назаргъа коре, девлетлернинъ менфий ве мусбет вазифелери бар. Менфий вазифелери девлетнинъ инсан акъларыны бозмамакъ ичюн япмагъан аркетлеридир. Мусбет вазифелери исе инсан акъларынынъ къорчаланувы ве дигер адамлар тарафындан бозулмамасы ичюн япкъан аркетлери.

Инсан акъларынынъ адий кефиллери:

Къорчаланув усуллары:

- Озь-озюни къорчалав (декларация, талап, наразылыкъ ве иляхре)
- Акимет муэссиселеринден тыш къорчалав (макюм этюв ве миллий, халкъара тешкиятларнынъ къаидерлери)
- Инстигцион къорчалав (девлет мемуриетине теслим этильген аризалар)
- Макеме къорчалавы (миллий ве халкъара макемеге теслим этильген давалар)
- Халкъара къорчалав (халкъара тешкиятларгъа теслим этильген апелляциялар, шу сырада, Миллетлер Бирлиги тешкияти ве дигер региональ тешкиятлар)

Къаршы чыкъмакънынъ ёллары:

- Мулькнинъ къайтарылмасы, компенсация, махкеме ясагъы, девлетке къаршы санкциялар, укъукъий къаиделерининъ омюрге кечирильмеси, къанунны бозгъаныны джезасы.

Акъларынъыз бозулгъанда не япмалы:

- Башта озь акъкъынъызны декларация боюнджа къайд этинъиз. Буны япмакъ ичюн озь акъларынъыз ве вазифелеринъиз акъкъында бильмек керек
- Экинджиден, ерли я да халкъара укъукъ къоруиджы тешкиятларына ярдымны алмакъ ичюн мураджаат этмек^{*}
- Учюнджиден, акъларынъызнынъ бозулмасы акъкъында девлет агентликлерине мураджаат этмек (полиция, омбудсмен, хавссызлыкъ хызметлери)*
- Дёртюнджиден, къоруманы талап этмек я да шыкяетни девлет мемуриети органларына теслим этмек

* Укъукъ къоруиджы тешкиятлары ве девлет органларнынъ джедели ашагъыда берильген.

- Бешинджиден, макеме декларациясы я да ясагыны алмакъ ичюн даваны ерли макемеге теслим этмек, бойледже, тазминатны да алмакъ мумкюн
- Алтынджыдан, кьоруманы алмакъ ичюн халкъара институтларына, меселя, девлетке (Украина я да Русие) кьаршы даваны ачмакъ ичюн Инсан акълары ве сизнинъ сиясий я да гражданлыкъ акъларынынъ бозулмасы боюнджа Авропа Макемесине мураджаат этмек керек

Муайен тевсиелер

I. Ветандашлыкъ ве сиясий акълар

1. Яшамакъ акъкъы

Яшамакъ акъкъы яшамакъ ве акъсыз ольдюрильмеге кефиллерни бере.

Яшамагъа кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынъ

Яшамакъ акъкъы акъкъында:

- Озь джемиетинде акъсыз ольдюрюв я да бир кимседен зарар келеджегини къоркъмайып яшамакъ
- Омюрине зарар кетиреджек физикий, рухий ве менталь сыкъынтыларын къорчалангъан олмакъ
- Сагълыкъкъа зарар кетиреджек я да аятынызны аладжакъ инсан джевап береджегинде эмин олмакъ
- Къанунсыз акъынларнынъ омюрни алгъан инсандан тазминатны алмакъ

Яшамакъ акъларынынъ сынъырланувы:

- Озь-озюни я да башкъа инсанны омюрге хавфлы оладжакъ уджюмден къорчаламакъ
- Къанун боюнджа джеза аладжакъ инсаннынъ къачмасынынъ огюни алмакъ ве къануний апис этильмеси ичюн мутенасип арекетлер
- Исъян къопмамасы ичюн япылгъан къануний арекетлер

Яшамакъ акъларынынъ теминленильмеси ичюн девлетнинъ вазифелери:

- Девлетнинъ ресмий укъукъ къоруджы органларынынъ керекли течизат иле темин этип, оларны инсан омюрини къорумагъа меджбур этмек
- Инсан омюрини алмагъа къоркъуткъан я да омюрни алгъан вазиятлерни диккъятнен мустакъиль тедкъикъ этмек
- Инсаннынъ омюр акъларыны бозгъан я да бунгъа мунасебети олгъан адамны адым-адым адедли джезаламакъ
- Зарар корьген инсаннынъ якъынлары я да онынънен малие джеэтинден багълы олгъан адамгъа лайыкъ тазминатны алмагъа ярдым этмек

Яшамакъ акъларыны къорчалав усуллары:

- Ольдюрмеге къоркъуткъан девлет муэссиселерининъ хадимлери я да къанунсыз чалышкъан тешкилятлар иле физикий дёгюшовден къачынмакъ.
- Инсан омюрине зарар кетиреджек фаалиетке вакъытында дикъкъатны джелп этмек (меселя, хавссызлыкъ хызмети, тедкъикъ этеджек журнал-листлер, укъукъ къоруйыджы тешкилятларгъа хабер этмек)
- Омюрге зарар кетиреджек я да омюрни аладжакъ арекетлер акъкъында девлет агентликлерине хабер этмек: полиция, прокуратура, макеме, миллий хавссызлыкъ агентликлери
- Оларнынъ арекетсиз давранышы заманында юкъары девлет муэссиселерине шикъет этмек (меселя, полиция ёлбашчысы, региональ полиция ёлбашчысы, макеме ве иляхре)
- Исбатларны топламакъ ве сакъламакъ

Инсан акъларыны бозгъан арекетлерлерине къаршылыкъ косьтерюв усуллары:

- Эгер укъукъ къоруйыджы белли олса я да девлет органлары адалетли тедкъикъатны керчирмектен вазгечселер, къурбаннынъ якъынлары ерли макемеге гражданлыкъ аризаны теслим этмек керек
- Ерли макеме адалетли къарар аламаса, инсан акълары боюнджа Авропа макемесине даваны теслим этмек.

Укъукъий усуллар:

- Инсан акълары Универсаль декларациясынынъ 3 Маддеси
- Инсан акълары ве сербестлик къорчалав Конвенциянынъ 2 Маддеси
- Русие Федерациясы Эсас къанунынынъ 20 Маддеси
- Украина Эсас къанунынынъ 27 Маддеси

2. Хорланув ве дигер инсаниесиз мунасебеттен сербестлик

Хорланув ве дигер инсаниесиз давраныштан сербестлик теминлев акълары-сизге нисбетен инсаниетли ве намуслы давраныш, деградация ве залимсиз мунасебетлерден къорчалангъан олмакъ гарантиясы: електрик шок, урушлар, юкю ве ашнынъ берильмемеси.

Хорланув ве дигер инсаниесиз мунасебеттен сербестликке кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынъ

Хорланув ве дигер инсаниесиз мунасебеттен сербестлик:

- Физикий, менталь агъыр я да азапларны яшаммакъ
- Залим усулларынынъ къулланылмасы иле соргъулардан къорчалангъан олмакъ
- Этрафтакилернинъ сагълыгына зарар кетирген я да оларгъа нисбетен залим янашкъан адам джезаны аладжакъында эмин олмакъ
- Къорланув ве дигер инсаниесиз давраныш ичюн тазминатны алмакъ

Хорланув ве дигер инсаниесиз мунасебеттен къорчаланмакъ акъкъынынъ сынъырланувы:

- Ич бир къануний сынъырлар ёкъ.

Хорланув ве дигер инсаниесиз мунасебетлер олмамасы ичюн девлетнинъ вазифелери:

- Хорланув ве инсаниесиз давранышны къанун боюнджа ясакъ этмек
- Девлет сынъырларында къорланув ве дигер инсаниесиз давраныш олмамасы ичюн эффектив усулларны ишлеп чыкъармакъ
- Хорланув ве дигер инсаниесиз давраныш вакъяларыны теренден тедкъикъ этмек
- Хорланув ве дигер инсаниесиз мунасебетлерни косътерген инсанларны адалетли, адым-адым джезаламакъ
- Къурбанлар тазминатны алмасы ичюн усулларны ишлеп чыкъармакъ

Хорланув ве дигер инсаниесиз давраныштан къорчаланув усуллары:

- Наразылыкъ акциялар ве тешкиятларда иштирак этмемек
- Хорланув ве дигер инсаниесиз давраныш акъкъында девлет органларына хабер этмек
- Олар бу вазиятлерни чезмесе, юкъары девлет муэссиселерине шикаятни язмакъ (мисаль оларакъ, полиция ёлбашчысы, региональ полиция ёлбашчысы я да макемеге)
- Акъларнынъ бозулувы акъкъында омбудсменлерге шахсен, телефон, «аджеле агълар», почта вастасынен хабер этмек (рус ве украин), ве, эльбетте, укъукъ къоруйджыларга мураджаат этмек
- Исбатларны топламакъ ве сакъламакъ

Хорланув ве дигер инсаниесиз давранышкъа наразылыкъ косътерюв усуллары:

- Хорланув ве дигер инсаниесиз давраныш нетиджесинде къанунны бозгъан инсанлардан пара тазминатыны алмакъ ичюн ерли макемеде даваны ачмакъ
- Ерли макеме ич бир къарарларны алмаса, инсан акълары боюнджа Европа макемесине мураджаат этмек

Укъукъий усуллар:

- Инсан акълары Универсаль декларациясынынъ 5 Маддеси
- Ветандашылыкъ ве сиясий акълар акъкъында Халкъара анълашманынъ 7 маддеси
- Хорланув ве дигер инсаниесиз давраныш, бунынъ джезасы акъкъында Конвенциянынъ 1 Маддеси
- Инсан акълары къорчаланувы ве сербестлик акъкъында Конвенциянынъ 3 Маддеси
- Русие Федерациясы Эсас къанунынъ 21 Маддеси
- Украина Эсас къанунынъ 28 Маддеси

3. Къанунны огренмек ичюн сербест ве мусавий имкянлар

Къанунны огренмек ичюн сербест ве мусавий имкянларнынъ ачылмасы Эсас къанун тарафындан берильген акъларынъызнынъ бозулмасына эффектив къаршылыкъны косътермеге имкянларны ача.

Адлиге кимнинъ иришими бар? Эр кеснинъ: къурбанлар ве оларнынъ тувгъанларынынъ

Адлиенинъ огренильмесине иришим акъкъы не демектир:

- Ресмий ве ресмий олмагъан муэссиселерге инсан акълары стандартларына уйгъан къорчалав ичюн имкянларны эльде этмек
- Макемеде адалетли ве ачыкъ процесске ве адалетли макемеджиге акъны эльде этмек ве махкеме процесси башлангъан сонъ къануний кетишатны кечирмек
- Махкемеге кирмеге акъны эльде этмек
- Акъларнынъ бозулмасы ичюн тазминатны алмакъ
- Макеме иши кетишатында укъукъый тевсиелерни алмакъ ве иш кетишатыны къоруйыджи тарафындан темсиль олунмакъ
- Зарар корьген инсан озъ-озюни макемеде темсиль этип оламаса я да адлие ичюн парасы олмаса, укъикъый ярдымны алмакъ
- Макеме иши боюнджа вакъытында къарарны эльде этмек ве джевап тюзетюв къаршылыккъа иришмек

Адлие огренильмесининъ сынъырланувы:

- Эвель рухсет системалары (шикяет я да давагъа авеси олгъан тарафлар)
- Базы зенаат векиллери къуулангъан макеме даваларындан имунитет
- Кетишат сынъырланувы, мисаль оларакъ, макеме давасынынъ ачылув муддети я да сынъырланув девирлери
- Амелий ве малие меселеси, мисаль оларакъ, макеме процесс ве адвокатнынъ иши
- Дигер девлет идаресининъ инджеликлерери

Адлие ачыкълыгъы боюнджа девлетнинъ вазифелери:

- Тертипни бозгъанларыны тапып джезаламакъ
- Теминатны одемек
- Илериде канун бозулмасынынъ огюни алмакъ
- Адлие огренильмесине маниаларны ёкъ этмек. Хусусан, коррупция ве дискриминация акъкъында къанунлар, сиясий курслар ве амелият; чокъ созулгъан, файдасыз макеме ишлери; керек олгъан тильде къабул этильген къарарларны такъдим этмек
- Макеме ве макемесиз механизм чалышмасыны темин этмек

Адлиенинъ ачыкълыгъы акъкъынынъ къорчалав ёллары:

- Имкянынъыз олгъаны къадар макеме системасына иришими олмагъан инсанларгъа ярдым этмек. Мисаль оларакъ, узакъ улъкелерде яшагъан, тильни бильмеген инсанлар

- Паалы адвокатларгъа парасы етмеген инсанларны уджюз я да бедава адлие ярдымынен темин этмек
- Сынъырланув акъкъында укъукъ къорув органларына малюматны бермек (омбудсмен, макемеджи ве дигерлернинъ озь вазифелерини адалет иле ерине кетирмегени акъкъында макеме шураларына шикъятлерни теслим этмек)
- Акъларнынъ бозулувы акъкъында шахсий ве умумий даваларны ачмакъ
- Акънынъ потенциал ве акъикъий бозулмасы акъкъында укюметке бакъмагъан я да халкъара тешкиятларгъа хабер этмек
- Халкъара тешкиятларгъа даваны теслим этмек
- Исбатларны топлап сакъламакъ

Адлиге иришим сынъырланувнынъ къаршылыкъ косьтерюв усуллары:

- Маниалар къоюлмасы заман инсан къанунгъа терс кельмеген бутюн усуллары къуullanмакъ керек, мисаль оларакъ, тазминат я да макеме ясакълары
- Ерли макемелерде эффектив ве адалетли къарарлар алынмаса, инсан акълары боюнджа Европа макемесине даваны теслим этмек
- Ичтимаий акълар боюнджа Европа комитетиети (ECRS) Европа ичтимаий хартиясы тарафындан къанун бозулувына базы тешкиятлардан кельген шикъятлерге къыймет кесе биле. Бирлешкен миллетлер тешкиятнынъ органлары ООН тарафындан инсан акълары акъкъында къанун бозулмасы меселелерини чезе биле. Амма девлет бойле процедурагъа къаршы чыкъмаса

Укъукъий усуллар:

- Инсан акълары боюнджа Универсаль декларациянынъ 8 Маддеси
- Ветандашлыкъ ве сиясий акълар акъкъында Халкъара анълашманынъ 14 Маддеси
- Инсан акълары ве сербестлиги къорчаланувы акъкъында Конвенциянынъ 6 Маддеси
- Русие Федерация Эсас къанунынъ 47 Маддеси
- Украина Эсас къанунынъ 55 Маддеси

4. Миллет акъкъы

Миллет акъкъы- озь девлетининъ ветандашы оларакъ танылмакъ ве чалышкъан миллий ве халкъара ветандашлар акъынен къуullanмакъ.

Миллет аитлиги акъкъы кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынъ

Миллет аитлиги акъкъыны эльде этмек:

- Мустакъиль девлетнинъ ветандашы оларакъ танылмакъ
- Дигер девлет тарафындан ветандашлыкъны зорла къабул этилювден къорчалангъан олмакъ
- Озь миллетинъ ве миллий озгюнлигининъ меджбурий бозулмамасындан къорчалангъан олмакъ

- Дигер девлет ветандашлары тарафындан къанунсыз ветандашлыкъ акъларынынъ бозулувы ве дигер девлет ветандашлыкънынъ меджбурий къабул этильмеси тазминатны алмакъ

Миллет акъкъы сынъырланувы: Ич бир ресмий сынъырланув ёкъ

Миллет акъкъы боюнджа девлет вазифелери:

- Русие гражданлыкънынъ меджбурий къабул эткен инсанларнынъ гражданлыкънынъ лягъы этмек ичюн запт этильген топракълар акъкъында къанунны ишлетмек
- Граждалькъ джоюлгъанынынъ себепчиси олгъан джевапкъар инсанларны джезаламакъ
- Зайыф олгъан инсанларны къорчаламакъ ве оларгъа гражданлыкъны бермек (балалар, етимлер, мабуслер)
- «Экилеме гражданлыкънынъ гизленюви» акъкъында къанунны козь огюне алып меджбурен рус гражданлыкънынъ алгъан инсанларгъа тазминатны бермек
- Кырымда ярымада сакинлери «ябанджы» киби сайылгъанынынъ себепчиси олгъан Русие Федерациясы тарафындан япылгъан арекетлерден инсанларны къорчаламакъ, хусусан, иш берюв имкянларны сынъырлаткъан ишгъальджининъ квоталар системасы

Миллет акъларыны къорчалав усуллары:

- Украина акимieti тарафындан Русие ишгъалине къаршы япкъан арекетлеринде фааль иштирак этмек
- Запт этильген топракълар къануны боюнджа омбудсменнинъ иши девам этмеси ичюн Украина Парламентине петицияны теслим этмек
- Акъларынынъ бозулувы акъкъында бутюн весикъаларны сакъламакъ

Миллет аитлиги акъкъы бозулмасына къаршы къулланылгъан усуллар:

- Украина Парламенти тарафындан тайин этильген омбудсменнинъ огюнде меджбурен къабул этильген Русие гражданлыкъындан вазгечмек
- Макеме декларациясыны алмакъ ичюн рус макемесине даваны теслим этмек
- Ерли акимiet тарафындан эффектив ве адалетли къаралар алынмаса, Авропа Шурасына девлетке къаршы даваны ачмакъ

Укъукъий усуллар:

- Бала акълары боюнджа Конвенциянынъ 8 Маддеси
- Украина Эсас къанунынъ 4 ве 25 Мадделери
- Украина Эсас къанунынъ «запт этильген топракълар» акъкъында 5 Маддеси

5. Мал саиплиги ве къоранта акълары

Мал саиплиги акъкъы- кенди ве къоранта омюрине, эвинъ ве корреспонденциянъа нисбетен урьмет.

Мал ве къоранта акъларыны эльде этмеге кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынъ

Мал ве къоранта акъларыны эльде этмек:

- Озь эвинъ ве азбарынъда кендинъни сербест дуймакъ, макеме къбарарсыз себепсиз тинтюв я да апистен къорчалы олмакъ
- Украина Эсас къануны боюнджа къоранта ве эв ишлерине дигер инсаннынъ къарышмамасындан къорчалы олмакъ
- Матбуат, къоранта ве бала тербиеленювде сербестлик дуймакъ

Мал ве къоранта акъларынынъ сынъырланувы

Мал ве къоранта акълары уйгун процесс акъкъында мадделерге келише, яни себеби олгъан тинтюв я да апис мусааде этильген, амма олар девлет къанунлары боюнджа кечирильгени заман.

Мал ве къоранта акълары акъкъында девлетнинъ вазифелери:

- Украина къанунлары ве Эсас къанунына къаршы олгъан арекетлернининъ огюни алгъан запт этильген топракълар акъкъында къанунны кирсетмек
- Мал акъкъында эсас къанун акъларыны тасдыкъламакъ, хусусан, Украина Эсас къануны боюнджа озь къорантанъызны къорчаламакъ я да къоранта, эв ишлерингъзге киришмеге ясакъ этмек
- Экстремизмге къаршы къанунларны козь огюне алып, Русие гражданлыгъыны меджбурен алгъан инсанларгъа тазминатны одемек.

Мал ве къоранта акъкъынынъ къорчалав усуллары:

- Украина акимieti тарафындан Русие ишгъалине къаршы япкъан арекетлеринде фааль иштирак этмек
- Запт этильген топракълар къануны боюнджа омбудсменнинъ иши девам этмеси ичюн Украина Парламентине петицияны теслим этмек
- Акъларынъызнынъ бозулувы акъкъында бутюн весикъларны сакълмамакъ

Мал саиплиги ве къоранта акълары бозулмасына къаршы къулланылгъан усуллар:

- Украина Парламенти тарафындан тайин этильген омбудсмен огюнде мал акълары бозулмасыны исбатламакъ
- Альтернатива оларакъ экстремизмге къаршы къанунларынынъ къануний ве эсас къануний олгъаныны макюм этмек, чюнки Къырым запт этильген топракъ олып, Русие Федерациясынынъ незарети астында будунмакъта

- Русие макемелерине къанунсыз тинтюв ве къарышмаларгъа къаршы даваларны ачмакъ
- Ерли макемелер тарафындан къарарларнынъ адалетли ве эффектив къабул этильмегени заман инсан акълары боюнджа Европа макемесине девлетке къаршы даваны ачмакъ

Укъукъий усуллар:

- Инсан акълары ве сербестликнинъ къорчаланувы акъкъында Конвенциянынъ 8 Маддеси
- Ветандашлыкъ ве сиясий акълар акъкъында Халкъара анълашманынъ 17 Маддеси
- Украина Эсас къанунынынъ 32 ве 51 Мадделери
- Русие Федерациясынынъ 23 ве 38 Мадделери

6. Шахсий сербестлик ве хавссызлыкъ акъкъы

Шахсий сербестлик ве хавссызлыкъ акъкъы – къанунсыз апис, зорбалыкъларындан имае этильмек. Мисаль оларакъ, сиясий мабюс, себепсиз апис, муддетсиз эв аписи ве иляхре.

Сербестлик ве хавссызлыкъкъа кимнинъ акъкъы бар? Кожна людина Эр бир инсаннынъ

Шахсий сербестлик ве хавссызлыкъ акъкъы:

- Уйгъун ве къануний себеплерден отрю укъукъ къоруйыджы органлары тарафындан аписке алынган я да незарет астындан булунган олмамакътыр
- Кырсызланув ве дигер тессадюфий ёкъ олмасында къорчалы олмакъ
- Сиясий къоркъузувларсыз озь къануний ишининъ огърашмакъ
- Аписке алынган заман аписнинъ себеби ве къабаатнынъ ресмий шекилини билмек
- Девлет тарафындан арекет этивнинъ себепсиз сынъырларындан къорчаланган олмакъ, мисаль оларакъ, себепсиз комендант саатининъ кирсетиливи
- Себепсиз аписке алган, незарет эткен ве дигерлернинъ сербестлигине зарар кетирген эр ким джезаланаджагъында эмин олмакъ
- Сербестлик ве хавссызлыкънынъ къанунсыз бозулувы ичюн тазминатны алмакъ

Шахсий сербестлик ве хавссызлыкънынъ сынъырланувы:

- Февкъуляде вазиет
- Шаатлар къорчаланувы

Шахсий сербестлик ве хавссызлыкънынъ теминленильмесинде девлетнинъ вазифелери:

- Ветандашларынынъ акълары ве шахсий хавссызлыкънынъ огърашкъан укьукъ къоруйджы органларынынъ ишини незарет этмек
- Аписке алынган инсанларнынъ ишине бирден макемеджи тарафындан къыймет кесильмеси ичюн функциональ, сербест иришиледжек макеме системасыны къурмакъ
- Эсассыз апис, якъаланув, такъип этилюв ве зорбалыкъ джоюлмалар вазиетлерини теренден адалетли огренмек
- Инсанларнынъ сербестлиги ве хавссылыкыны бозган я да бунга мунасебети олган инсанларны адым-адым адалетли джезаламакъ, шу сырада, къанун бозулувына ёл берген укьукъ къоруйджы органларынынъ хадимлери
- Қъанун бозулувыны къурбанларына уйгъун тазминатны одемек

Шахсий сербестлик ве хавссызлыкънынъ къорув усуллары:

- Укьукъ къорчалайджы органларынынъ хадимлерине шахсий сербестлик ве хавссызлыкъкъа кетирилген зарар акъкъында хабер этмек
- Олар меселени чезмеге юкъары девлет муэссиселерине шикъяетни ёлламакъ (меселя, полиция ёлбашчысы, макеме ве иляхре)
- Ерли ве миллий акимет тарафындан канун бозулувы акъкъында омбудсменлерге (рус ве украин) «аджеле агълар», почта, укьукъ къорчалайджы органларынынъ ярдымынен я да шахсен хабер этмек
- Исбатларны топлап сакъаламакъ

Шахсий сербестлик ве хавссызлыкънынъ бозулмамасына къаршы къулланылган усуллар:

- Ерли макемелерде къанунны бозганларыны илериде къурбанларынынъ сербестлиги я да хавссызлыкъны кедер этмесине ичюн къарарларны алмагъа ве тазминатны одемеге меджбур этмек
- Ерли макеме меселени чезмесе я да онга адалетли даврамаса, инсан акълары боюнджа Европа макемесине хабер этмек

Укьукъий усуллар:

- Инсан акълары Универсаль декларациясынынъ 3 Маддеси
- Ветандашлыкъ ве сиясий акълар боюнджа Халкъара акълашманынъ 9 Маддеси
- Инсан акълары ве сербестликнинъ къорчаланувы Конвенциясынынъ 5 Маддеси
- Русие Федерациясы Эсас къанунынъ 22 Маддеси
- Украина Эсас къанунынъ 29 Маддеси

7. Фикир сербестлиги

Фикир сербестлиги шахсен ве топлум иле бирликте, ачыкъ озь дининъ ве адетлерини кутьмеге акъны бере.

Фикир сербестлигине кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынъ (шу сырада укъукъый шахыслар ве диний тешкиятлар)

Фикир сербестлиги:

- Озь фикирлеринъни шахсен ве инсанлар огюнде айтмакъ
- Диний тешкиятнынъ азасы олмакъ
- Диний тешкияттан чыкъмакъ я да башкъа тешкияткъа кирмек
- Ич бир динни кутъемек
- Диний топлашувларны тешкиль этмек, азырламакъ ве кечирмек
- Динни кутъмек ичюн биналарнынъ саиби олмакъ
- Укъукъый меселелерни чезеджек ве анълашмаларны япаджакъ диний тешкиятларны къурмакъ

Фикир сербестлигининъ сынъырланувы:

- Ветандашлыкъ хавссызлыгъынынъ къорчаланувы
- Сагълыкъ къорчаланувы
- Ахлякъ къорчаланувы
- Дигерлернинъ акълары ве сербестлигининъ къорчаланувы

Фикир сербестлиги боюнджа девлетнинъ вазифеси:

- Диний (базы) тешкиятларны умумен ясакъ этмек
- Эсассыз укъукъый себеби олмаса, диний топлашувларнынъ ишине кедер этмек
- Диний тешкиятларнынъ такъип этилюви я да мемурий къанун бозулувында къабаатлап мемурий процедураларны къуullanмамакъ (мисаль оларакъ, диний тешкиятларнынъ ресмийлештирильмеси)
- Диний тешкиятларны укъукъый муэссиселер оларакъ танып, оларгъа анълашмаларны тизмеге ве укъукъый ишлерни алып бармагъа имкян бермек
- Диний тешкиятларынынъ ички ишлерине къарышмамакъ (мисаль оларакъ, епископнынъ тайин этильмесине акиметнинъ разылыгъыны талап этмек)
- Джинаий акъларда фикир сербестлиги акъкъында махсус къанунны кирсетмек (меселя, фикир сербестлиги бозаджакъ инсанларны джезаламакъ)

Фикир сербестлигининъ къорчалав усуллары:

- Потенциаль я да керчек фикир сербестлигининъ бозулувы акъкъында девлет органлары: полиция, прокуратура, макемеге хабер этмек
- Олар къарар алмасалар, юкъары девлет муэссиселерине шикъятни ёлламакъ (полиция ёлбашчысы, региональ полиция ёлбашчысы, макеме ве иляхре)
- Исбатларны топлап сакъламакъ
- Диний фикир ве нокътайи назарларынынъ даркъалмасы ичюн электрон коммуникация агълары ве ичтимаий агъларны гизли аноним оларакъ къуullanмакъ
- Советлер бирлигинде япылгъаны киби кенди матбуат васталарны къурып девлет тарафындан ясакъ этильген я да цензурадан кечкен матбуат васталарыны халкъ арасында даркъатмакъ

- Шахсий эвлерде сыкъ расткельген «эв кильселерини» тешкиль этмек. Олар динни кутъмеге девам этмеге ве Къырым акимieti тарафындан япылгъан маниалардан кечмеге имкян берер (мисаль оларакъ, церимонияны кечирмек)

Фикир сербестлигининъ бозулмасына къаршылыкъ косьтерюв усуллары:

- Эгер де фикир сербестлиги бозулувына къаршы девлет органлары тарафындан адалетли ве дикъкъат иле теджкикъ ишлери япылмаса, ерли махкемеге мемурий я да граждандлыкъ даваны ачмакъ
- Ерли махкеме тарафындан эффектив адалетли къарар алынмаса, девлетке къаршы инсан акълары Европа махемеси я да Бирлешкен Миллетлер тешкилятынынъ инсан акълары Комитетине шикъятни ёлламакъ

Укъукъый усуллар:

- Инсан акълары Универсаль декларациясынынъ 18 Маддеси
- Ветандашлыкъ ве сиясий акълар боюнджа Халкъара анылашманынъ 19 Маддеси
- Инсан акълары ве сербестлигининъ къорчаланувы Конвенциясынынъ 9 Маддеси
- Бала акълары Конвенциясынынъ 14 Маддеси
- Украина Эсас къанунынынъ 35 Маддеси
- Русие Федерациясы Эсас къанунынынъ 28 Маддеси
- Къырым Джумхуриети Эсас къанунынынъ 21 Маддеси (Русие Федерациясынынъ федераль субъекти)

8. Сёз сербестлиги

Сёз сербестлиги озь фикир ве гъаелерини малюмат даркъатув усулларгъа бакъмадан, сербест язылы ве агъзавий шекильде акс этмеге имкян бере.

Сёз сербестлигине кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынъ

Сёз сербестлигининъ саиби олмакъ:

- Озь нокътаий назарынъны шахсен ве инсанлар арасында бильдирмек
- Языларынъны япмакъ ве оларны даркъатмакъ
- Сюкютни сакъламакъ
- Тиджарий матбуат ишинен огърашып, комедия, карикатура, иджвиенен огърашмакъ
- Символик матбуатнен огърашмакъ (мисаль оларакъ, байракъны тиклемек, базы тимсаллерни къулламакъ, сач ве урба тарзыны сербест сечмек)
- Журналист оларакъ чалышмакъ
- Малюматны алмакъ (мисаль оларакъ, базы радио ве телеканалларны динълемек, газеталарны окъумакъ)

Сёз сербестлигининъ сынъырланувы:

- инсанларны къанунны бозгъан арекетлерге чагъыргъан шиарлар
- ялан

- акълякъ къаидерине уймагъан сёзлер
- гизли малюмат
- муэллиф акъларынынъ бозулувы
- ветандашлыкъ низамынынъ бозулувы
- миллий хавссызлыкъ

Сёз сербестлиги боюнджа девлет вазифелери:

- Цензураны кирсетмеге
- Юкъарыда ангългъан сынгъырланувгъа кирмеген яйнлавлны ясакъ этмек
- Матбуат хадимлерининъ сербестлиги ичюн норматив- укъукъий темелини къурмакъ (мисаль оларакъ, радио ве телеяйнлавлнынъ ишини незарет эткен мемурий къанунлар)
- Джинаий кодекси ве Кутълевий матбуат васталары акъкъында къанунгъа сёз сербестлигининъ къорчаланувы акъкъында махсус къанунларны кирсетмек (мисаль оларакъ, сёз сербестлигини бозгъан инсанларны джезаламакъ)

Сёз сербестлигининъ къорчалав усуллары:

- Потенциаль ве керчек сёз сербестлигининъ бозулувлары акъкъында девлет органларына хабер этмек: полиция, прокуратура, макеме, регулятив органлары
- Олар ич бир къарарларны алмасалар, шикъетни юкъары девлет муэссиселерине ёлламакъ (мисаль оларакъ, полиция ёлбашчысы, региональ полиция ёлбашчысы, макеме ве иляхре)
- Исбатларны топлап сакъламакъ
- Къырым акимieti ясакъ эткен фикирлерни сеслендирмек ичюн электрон къанушув васталары ве ичтимаий агъларны къуullanмакъ (буны гизли оларакъ япмакъ)
- Советлер Бирлиги заманында япылгъаны киби озь матбуат васталарыны къурып, цензура ве Къырым акимieti тарафындан ясакъ олгъан малюматны халкъ ичинде даркъатмакъ

Сёз сербестлигининъ бозулмасына къаршылыкъ усуллары:

- Эгер ерли акимiet сёз сербестлигининъ бозулмасына къаршы адалетли ве дикъкъатлы тедкъикъ ишлерини кечирмектен вазгечсе, ветандашлыкъ я да мемурий шикъетни ерли макемеге ёлламакъ
- Ерли макеме ишни керекли дереджеде чезмесе, девлетке къаршы даваны инсан акълары боюнджа Европа шурасына я да/ве Бирлешкен миллетлер тешкилятынынъ инсан акълары Комитетине теслим этмек

Укъукъий усуллар:

- Инсан акълары Универсаль декларациясынынъ 19 Маддеси
- Ветандашлыкъ ве сиясий акълар Халкъара ангълашманынъ 19 Маддеси
- Инсан акълары ве сербестлигининъ къорчалав Конвенциясынынъ 10 Маддеси
- Бала акълары акъкъында Конвенциянынъ 13 Маддеси

- Украина Эсас къанунынынъ 34 Маддеси
- Русие Федерациясы Эсас къанунынынъ 29 Маддеси
- «Къырым Джумхуриети» Эсас къанунынынъ 22 Маддеси (Русие Федерациясынынъ федераль субъекти оларакъ)

9. Сербест топлашув акъкъы

Сербест топлашув акъкъы инсанларнынъ бир арагъа келип берабер озь фикир, макъсадларны музакере этмеге ве базы меселелерни инсанлар огюнде сеслендирмеге имкянларны ача.

Топлашув сербестлигине кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынъ

Топлашув сербестлиги:

- Топлашувларда иштирак этмек
- Топлашувларны азырламакъ ве оларны тешкиль этмек (мисаль оларакъ, электрон къонушув усулларны къуullanмакъ ве бильдирмелерни даркъатмакъ)
- Топлашувда джемаат тарафындан эшитильмек ве инсанларгъа озь нокътайи назарыны еткиздирмек (меселя, топлашувларны тек койлерде дегиль де, шеэрлерде де кечирмек)

Топлашув сербестлиги сынъырланувы:

- Миллий ве ветандашлыкъ хавссызлыкъына телюкели олгъан топлашувлар
- Тертипсизлик ве джинаетлерни асыл эткен топлашувлар
- Къанунгъа къаршы арекетлерге чагъыргъан шиарлар иле топлашув
- Силялы инсанларнынъ топлашувы
- Норматив- укъукъый я да мемурий къаиделерге уймагъан топлашувлар (меселя, акимиетке топлашув акъкъында эвельден хабер этмек)

Топлашув сербестлиги боюнджа девлетнинъ вазифелери:

- Базы макъсадлар ве тешкиярлар тарафындан кечирильген топлашуларнынъ умумий ясагъыны кирсетмек
- Муим укъукъый себепсиз топлашуларнынъ сынъырларыны кирсетмек (мисаль оларакъ, топлашувларны сыджакъ ава я да яз раатлыкъ мевсимининъ бозулмасы себинден лягъу этмек)
- Топлашув тешкилятычыларыны джезаламакъ ичюн норматив- укъукъый я да мемурий процедураларны къуullanмамакъ ве мемурий бозувлар себинден топлашувларны ясакъ этмек
- Топлашув сербестлигини къорчаламакъ ичюн джинаий кодексинде махсус къаиделерни кирсетмек (меселя, топлашувларнынъ сербестлигини бозгъан инсанларны джезаламакъ)

Топлашув сербестлигининъ къорчалав усуллары:

- Топлашув сербестлигининъ потенциалъ я да керчек бозулулары акъкъында девлет органларына хабер этмек: полиция, прокуратура, мекеме
- Олар ич бир къарарларны къабул этмеселер, юкъары девлет муэсиселерине шикъятни ёлламакъ (мисаль олаларакъ, полиция ёлбашчысы, региональ полиция ёлбашчысы я да макеме)
- Исбатларны топлап сакъламакъ
- Топлашув черчивесинде девлет органларынынъ дикъкъатыны джелъп этмеген тимсаллерни къуullanмакъ
- Къырымда топлашув сербестлигининъ зайыфлыгыны козь огюне алып дигер мухалифет векиллеринен малюмат иле пайлашмакъ, меселелерни музакере этмек ичюн кучюк топлашувларны кечирмек, чюнки бойлер топлашувларны кечирмеге къолайдаждыр

Топлашув сербестлиги бозулмасына къаршы усуллар:

- Топлашув сербестлигининъ бозулмасы юз берсе ве девлет органлары бу меселени адалетли, инджеликлерни козь огюне алып тедкъикъ этмектен вазгечсе, ерли макемеге ветандашлыкъ я да мемурий даваны теслим этмек керек
- Ерли макеме ишни керекли дереджеде адалетли бакъмаса, инсан акълары боюнджа Авропа макемеси я да/ве инсан акълары боюнджа Бирлешкен Миллетлер тешиклятына девлетке къаршы дава ишини ачмакъ

Укъукъый усуллар:

- Инсан акълары Универсаль декларациясынынъ 20 Маддеси
- Ветандашлыкъ ве сиясий акълар акъкъында Халкъара анълашманынъ 21 Маддеси
- Инсан акълары ве сербестлиги боюнджа Конвенциянынъ 11 Маддеси
- Бала акълары Конвенциясынынъ 15 Маддеси
- Украина Эсас къанунынъ 39 Маддеси
- Русие Федерациясы Эсас къанунынъ 31 Маддеси
- «Къырым Джумхуриети» Эсас къанунынъ 24 Маддеси (Русие Федерациясынынъ федераль субъекти оларакъ)

10. Акъикъатны алмакъ акъкъы

Акъикъат акъкъы инсан акълары бозулувы акъкъында керчек малюматны алмагъа имкян бере. Биринджи сырада энъ джиддий джинаетлер: асетел ольдюрюв, зорбалыкъ къорланувлар, зорбалыкънен ёкъ олув, къанунсыз апис, адалетли макеме иш кечирильмесининъ ред. этилюви.

Акъикъаткъа кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынъ: къурбанлар, оларнынъ тувгъанлары ве джемит

Акъикъат акъкъы:

- Девлет органларынынъ иши ве къарарлары акъкъында маниасыз малюматны алмакъ
- Адалетли ве эффектив тедкъикъ ишлери акъкъында малюматны алмакъ акъкъы
- Къанунны бозгъан инсаннынъ адыны бильмек (сынъырлы олып тек къурбанларгъа илян этильмеси мумкюн)
- Къабаатлы олгъан инсанлар джинаети ичюн джезаланаджагъында эмин олмакъ
- Гъайып олгъан инсанлар ве шейлернинъ ерлешкен ери акъкъында малюматны алмакъ

Акъикъат акъкъынынъ сынъырланувы:

- Девлет я да тиджарий сыр
- Девам эткен тедкъикъ ишининъ илян этильмемеси (тедкъикъ ишлерининъ екюнленмесинден сонъ девам этмеген)
- Бу акънынъ сынъырланувынынъ себеби февкъуляде вазиетлер я да хусусий шараитлер олмассы мумкюн, мисаль оларакъ, арбий запт этилюв

Акъикъат акъкъынынъ девлет вазиелери:

- Къанун бозулувынынъ себеплери ве шараитлерини бельгилемек;
- Исбатларны топлап сакъламакъ;
- Къурбанларнынъ такъдири ве булунгъан ерини бельгилемек;
- Такъикъат ишлери акъкъында къурбанлар ве джемиетке хабер бермек;
- Джесетни тапып оны дефин этмек;
- Къабаатлыны тапып джезаламакъ ве къурбанны ишнинъ кетишатынен таныш этмек

Акъикъат акъларынынъ къорчалав усуллары:

- Девлет органларындан арекетлер ве малюматны талап этмек: полиция, прокуратура, макеме, миллий хавссызлыкъ органлары
- Олар арекетсиз олса, юкъары девлет муэссиселерине хабер этмек (меселя, полиция ёлбашчысы, региональ полиция башы, макеме ве иляхре)
- Къанун бозулувы акъкъында омбудсменлерге (рус ве украин), ерли ве миллий акимитке «аджеле агълар», почта вастасынен я да шахсен хабер этмек
- Исбатларны топлап сакъламакъ
- Шахсий тедкъикъатны кечирмек

Акъикъат акъларынынъ бозулувына къаршы усуллар:

- Малюматнынъ талап этильмеси усулынен акъикъатны эльде этмеге ве миллий макеменинъ къарарынен тазминатны алмакъ
- Ерли макеме тарафындан адалетли ве эффектив къарарлар къабул этильмесе, инсан акълары боюнджа Авропа макемеси я да/ве инсан акълары боюнджа Бирлешкен Миллетлер тешкилятына девлетке къаршы дава ишини ачмакъ

Укъукъий усуллар:

- Бутюн инсанларнынъ зорбалыкънен гъайып олмасындан къорчалав Халкъара конвенциянынъ 24(2) Маддеси
- Инсан акълары ве сербеслигини къорчалав Конвенциясынынъ 1 Маддеси

11. Девлет акиметинде иштирак этмек акъкъы

Девлет акиметинде ишлеринде иштирак этмеге эр бир етишкен инсаннынъ акъкъы бар. О рей берюв я да девлет органларында чалышкъаны нетиджесинде идаре ишлеринде иштирак эте биле.

Девлет идаресинде иштирак этмеге кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсан дегиль, тек девлет ветандашларынынъ

Девлет идаресинде иштирак этмек акъкъы:

- Акимет векиллерининъ сайлав процессинде иштирак этмек, мисаль оларакъ, сербест, догъру, деврий сайлавларда башкъа инсанлар тарафындан сайланмакъ я да рей бермек
- Сиясий бакъышларгъа бакъмадан, девлет ишине къабул олунмакъ
- Девлет ве коммуналь хызметлери тарафындан берильген хызметлернен сиясий бакъышлар ве дискриминациясыз къуланмакъ (мисаль оларакъ, сув, электрика, накълият)

Девлет идаресинде иштирак этювнинъ сынъырланувы:

- (а) Девлетнинъ такъдирине зарар кетиреджек февкъуляде вазиятлер ве (б) февкъуляде вазиятлер юз берген девлетнинъ акимети бу акъта Бирлешкен Миллетлер тешкилятына ачыкъ хабер этти

Девлет укюметинде иштирак этюви боюнджа девлетнинъ вазифелери:

- Девлет муэссиселерининъ эр бир вазифесине (ерли вазифелеринден миллий дереджеге къадар) девирли, сербест, рей береджеклер ишанаджакъ догъру рей берювни тешкиль этмек.
- Буюклернинъ рей берювде иштирак этмеге я да озь намзетини косътермеге акъкъыны оларнынъ сиясий бакъышларына бакъмадан, танымакъ ве урьмет этмек.
- Девлет муэссиселерине инсанларны ишке къабул этмек
- Инсанларгъа, оларнынъ сиясий бакъышларына бакъмадан, адалетли ве догъру шекильде коммуналь хызметлерини такъдим этмек

Девлет укюметинде иштирак этмек акъкъынынъ къорчаланувы

- Девлет хызметинде иштирак этмек ичюн барышыкъ талаплар (ачыкъ мектюплер ве акиметте булунъан векилликнинъ ярдымынен)

Акимият органларында иштирак этмек акъкъынынъ бозулмасына къаршылыкъ косьтерюв усуллары:

- Акимиятте иштирак этмек ясагъыны лягъу этмек ичюн Бирлешкен миллетлер тешкиляты, Европа Шурасы ве дигер халкъара тешкиятларгъа шикяетлерни язмакъ
- Макеме къарарыны алмакъ ичюн ерли макемеде ветандашлыкъ давасыны ачмакъ. Бу къарар акимиятти инсанларнынъ девлет идаресинде иштирак этмек акъкъыны урьмет этмеге меджбур этер

Укъубкий усуллар:

- Инсан акълары Универсаль декларациясынынъ 21 Маддеси
- Ветандашлыкъ ве сиясий акълар акъкъында Халкъара анълашманынъ 25 Маддеси
- Русие Федерациясы Эсас къанунынъ 32 Маддеси
- Украина Эсас къанунынъ 38 Маддеси

12. Дискриминациягъа къаршы сербестлик ве къанун огюнде тенълик акъкъы

Бу эр кесге ичюн чалышкъан имтиязлар иле къулланмакъ акъкъы. Имтиязлар инсаннынъ миллети, тенининъ тюсю, сиясий бакъышларына бакъмадан, берильмек керек. Бундан да гъайры, къанунны бозгъанынынъ джемиеттеки ерине бакъмадан, джинаетчининъ адалетли джезаланмасы.

Дискриминациягъа къаршы сербестлик ве къанун огюнде тенълик акъкъы ким де бар? Эр бир инсанда

Дискриминациягъа къаршы сербестлик ве къанун огюнде тенълик акъкъы:

Инсаннынъ сиясий бакъышлары, джынсы, диний бакъышларына бакъмадан, бутюн инсан акъларынен къулланмакъ имкяны. Бу акълар миллий ве халкъара тешкиятлар тарафындан бериле.

Дискриминациягъа къаршы сербестлик ве къанун огюнде тенълик акъкъынынъ сынъырлануву:

- Конституцион ве дипломатик иммунитет
- Февкъуляде вазиятлер ве миллий хавссызлыкънынъ къорчалануву

Дискриминациягъа къаршы сербестлик ве къанун огюнде тенълик акъкъы боюнда девлетнинъ вазифелери:

- Дискриминацияны бутюн севиелерде ясакъ этмек
- Қанунны бозгъанларыны, оларнынъ джемиеттеки ерине бакъмадан, джезаламакъ
- Укъубкъ къоруйдыджи органларына дискриминацияны адалетли ве дикъкъатнен огренмеге вазифесине бермек

- Дискриминациягъа къаршы сербестлик ве къанун огюнде тенъликни темин этеджек адалетли макеме системасыны къурмакъ
- Дискриминациягъа къаршы сербестлик ве къанун огюнде тенъликни бозгъан адамлар я да муэссиселернинъ джезаланмасы ичюн макеме къарарларыны ерине кетирмек ве эффектив тертибатны къурмакъ

Дискриминациягъа къаршы сербестлик ве къанун огюнде тенъликнинъ къорчалав усуллары:

- Укъукъ къоруйджы органлары ич бир къарарны алмасалар, юкъары девлет муэссиселерине шикъетни теслим этмек (мисаль оларакъ, полиция ёлбашчысы я да региональ полиция ёлбашчысы, макеме ве иляхре)
- Қъанун бозулувы акъкъында омбудсменлерге хабер этмек (рус я да украин), «аджеле агълар», почта вастасынен я да шахсен ерли, миллий акиметке ве укъукъ къоруйджы тешкиятларгъа хабер этмек.
- Исбатларны топлап сакъламакъ
- Дискриминация вазиятлери акъкъында укъукъ къоруйджы органларына хабер этмек

Дискриминациягъа къаршы сербестлик ве къанун огюнде тенълик бозул-масынынъ къаршылыкъ косьтерюв усуллары

- Ерли макемеге къанунны бозгъан инсангъа къаршы даваны ачмакъ. Бу илериде къурбангъа нисбетен бойле давранышнынъ огюни алып, япылгъан джинает ичюн тазминатны алмагъа имкъан берер
- Ерли макеме тарафындан къарарлар алынмаса я да адалетсиз олса, инсан акълары боюнджа Авропа Шурасына петицияны ёлламакъ

Укъукъий усуллар:

- Инсан акълары Универсаль декларациясынынъ 2 Маддеси
- Ветандашлыкъ ве джемаат акълары Халкъара анълашмасынынъ 2(1) Маддеси
- Инсан акълары ве сербестлигининъ къорчалав Конвенциянынъ 14 Маддеси
- Русие Эсас къанунынъ 19 Маддеси
- Украина Эсас къанунынъ 24 Маддеси

II. Ичтимаий, икътисадий ве медений акълар

1. Мулькиет акъкъы

Мулькиет акъкъы- озь мулькиетинен къуланмагъа акъны бере.

Мулькиетнинъ саиби олмагъа кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынъ

Мулькиетнинъ саиби олмакъ:

- Озь мулькиетинен барышыкъ къуланмагъа акъкъынынъ саиби олмакъ
- Озь башына себепсиз мулъкнинъ алынмасы ве тазминатсыз онынъ бозулувындан къорчалангъан олмакъ
- Нормаль яшайыш дереджеси
- Мулъкни ресмийлештирмеге ве саиплигинъ акъкъында илян этмеге имкянны эльде этмек

Мулькиет саиплигининъ сынъырланувы:

Мулькиетнинъ зорлап алынувы тек арбий вазиет ве февкъульаде вазиетлерде олмасы мумкюн

Мулькиет акъкъы боюнджа девлетнинъ вазифелери:

- Запт этильген топракълар акъкъында къанунны кирсетмек. Онтъ бинаен Эсас къанунгъа уймагъан девлет органларынынъ иши ёкъ этиле
- Мулькиети алынгъан къурбанлар я да корпорацияларгъа лййыкъ тазминатны одемек я да мулъкини къайтармакъ
- Мулъкнинъ къанун боюнджа ресмийлештирмек ве саиплик акъкъыны илян этмек ичюн девлет реестри, топракъ дамарталары ве мулъкке иришимни ачмакъ
- Украина Миллий Банкынынъ къапатылмасындан зарар корьген инсанларгъа тазминатны одемек ичюн «Депозитлер къорчаланувы фондунынъ» ишини тезлештирмек
- Инсанларнынъ акъларыны бозып, оларнынъ мулъкини зорлап алгъан макемеджилер, укъукъ къоруйыджы органларынынъ офицерлери ве девлет хызметчилерине къаршы даваларны ачмакъ

Мулькиет акъкъынынъ къорчалав усуллары:

- Украина акимиятининъ Русие тарафындан запт этильгенине къаршы фааль арекетлерни кечирмек
- Запт этильген топракълар акъкъында къанунгъа бинаен омбудсменлернинъ чалышмасы девам этмеси ичюн Украина Юкъары Шурасына петицияны ёлламакъ.
- Акъларынъызнынъ бозулмасы акъкъында весикъларны сакъламакъ
- Акъларнынъ бозулмасы акъкъында регионда акимияттен тыш чалышкъан тешкилятларгъа хабер этмек ве мулъкинъызге аит олгъан бутюн весикъларны топламакъ

- Мулькиниъиз янында имкянларгъа коре, камераларны къоймакъ. О мулькиниъ зорла алынмасыны чыкъарып, илериде исбат оларакъ къулланылмасы мумкюн

Мулькиет акълары бозулмасына къаршы усуллар:

- Украина Парламенти тарафындан тайин этильген омбудсменнинъ огонде мулькиет акъкъынынь бозулмасыны исбат этмек
- Къанун бозулувы акъкъында Русие макемелерине шикъет этмек, чюнки Къырым запт этильген топракъ оларакъ тынылып, Русие тарафындан идаре этиле
- Ерли макеме адалетли ве эффектив къарарны алмаса, инсан акълары боюнджа Европа Шурасында девлетке къаршы даваны ачмакъ

Укъукий усуллар:

- Икътисадиий, ичтимаий, медений акълар акъкъында Халкъара аньлашманынь 11 Маддеси
- Инсан акълары ве сербестлиги къорчаланувы Конвенциясы Протоколынынь 1 Маддеси
- Украина Эсас къанунынь 13 ве 41 Мадделери
- Украина запт этильген топракълары Къанунынынь 11 Маддеси
- Русие Федерациясы Эсас къанунынынь 35 Маддеси

2. Ичтимаий теминлев акъкъы

Ичтимаий теминлев акъкъынен хасталыкъ себебинден чалышмагъа имкяны олмагъан инсанлар, аналар, иште сагълыгъына зарар кетиргенлери, ишсиз ве эсли башлы инсанлар къуланмасы мумкюн.

Ичтимаий теминлевге кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынь

Ичтимаий теминлев акъкъы:

- Хасталыкъ себебинден чалышмагъа имкяны олмагъан инсанлар, аналар, иште сагълыгъына зарар кетиргенлери, ишсиз адамлар, эсли башлы инсанлар, къоранта азасыны олюм себесинден джойгъанлары иште келири етерли олмаса, девлет тарафындан имтиазларны алмагъа акълары бар
- Пек паалы тиббиет хызметлеринден кечмеге меджбур олгъанлары
- Къорантаны бакъмакъ ичюн келири етерли олмагъанлары, хусусан балалар ве икътисадиий багълылыгъы олгъан буюклер

Ичтимаий теминлев акъкъынынь сынъырланувы:

- Девлет ветандашы олмагъан инсанларгъа я да вакъытынджа девлет сынъырларында яшагъанларгъа тек базы имтиазларны бере биле (олар къачакълар олмаса)
- Фаркълы девлетлернинъ фаркълы норматив- укъукий базалары ола биле, мисаль оларакъ, бир девлет базы хасталыкълар себебинден тазминатны одей,

дигер девлетте исе бойлер хасталыкъкъа огърагъанлары тазминатны алмай, я да девлетлерде фаркълы нефакъа яшы ола биле

- Бутюн ичтимаий одевлерни тѣлемек ичюн девлетнинъ керекли ресурслары ёкъ
- Дигер девлет идарелери
- Арбий вазиет я да февкъуляде вазиетнинъ илян этильмеси

Ичтимаий теминлев боюнджа девлетнинъ вазифелери:

- Инсан ве къорантарны ич олмадым энъ алчакъ яшайыш севиесинен теминлемек ичюн оларны ичтимаий ярдым системасынен таныш этмек
- Ичтимаий ярдым системаларгъа иришим дискриминациясыз олмалы, бильхасса, харабе алда булунгъан инсанлар я да маргинализациядан кечкенлери
- Чалышкъан ичтимаий одевлер системасыны урьмет этип, оларнынъ ишине себепсиз къарышмамакъ
- Ичтимаий теминлев системасыны чалыштыртып, онынъ стратегиясы ве инкишаф планыны ишлеп чыкъармакъ
- Ичтимаий теминлев системасынынъ гузель чалышмасы ичюн керекли адымларны атмакъ, бильхасса, къыйын вазиетте булунгъанлар ве маргинализациягъа огърагъанлары ичюн
- Ичтимаий теминлев системасынынъ керекли дереджеде чалышмасыны незарет этмек

Ичтимаий теминлев акъкъынынъ къорчалав усуллары:

- Девлет органларына иришими олмагъанларына имкянгъа коре ярдым этмек, мисаль оларакъ, башкъа девлет ветандашлары ве этраф муиттен айырылгъан адамлар
- Бойле акъларны къорчаламагъа ярдым этеджек муэссиселерге мураджаат этмек, мисаль оларакъ, ветеранлар/нефакъаджылар ассоциациялары, зенаат бирликлери, яшы этмеген адамларнынъ бирлешмеси
- Акъларнынъ бозулмасы акъкъында акъларны ерине кетирмеге борджлу олгъан девлет органларына хабер этмек (омбудсмен, макеме шуралары, девлет муэссиселернинъ тертипсиз ишини бакъаджакъ муэссиселер ве илихре)
- Къанун бозулувына къаршы шахсий ве умумий макеме даваларыны ачмакъ
- Бу акънынъ потенциал ве акъыкъатен бозулмасы акъкъында акимияттен тыш чалышкъан тешкиятларгъа ве халкъара бирлешмелерге хабер этмек
- Халкъара макемелерге даваны теслим этмек
- Исбатларны топлап сакъламакъ

Ичтимаий теминлев акъкъы бозулмасына къаршылыкъ косьтерюв усуллары:

- Бутюн маниаларгъа шахсиет фаркълы усулларны къулланып, ички къанунларны къулланып, макеме ве макемеден тыш органланларында акъкъыны ерине кетирмели

- Ерли макемелер къарарларны эффектив ве адалетли ерине кетирмесе, инсан акълары боюнджа Европа Шурасында девлетке къаршы даваны ачмакъ
- Ичтимаий ишлер боюнджа Европа комитети (ECSR) де Европа ичтимаий хартиясынынынъ къанулары бозулмасы акъкъында умумий аризаларны теслим эте. Бирлешкен Миллетлер тешкиляты Бирлешкен Миллетлер тешкилятынынъ инсан акълары къанунларынынъ бозулмасы акъкъында шикъетлерни къабул эте, эгер девлет бу процедуранынъ кечирильмесине разылыкъны берсе

Укъукъий усуллар:

- Инсан акълары Универсал декларациясынынъ 22 Маддеси
- Икътисадий, ичтимаий ве медений акълар акъкъында Халкъара анылашманынъ 9 Маддеси
- Европа ичтимаий хартиясынынъ 26 Маддеси
- Расса дискриминациясынынъ бутюн шекиллери акъкъында Конвенциянынъ 5(e)(iv) Маддеси
- Къадынларгъа къаршы дискриминациясынынъ бутюн шекиллери акъкъында Конвенциянынъ 11(1)(e) Маддеси
- Бала акълары Конвенциясынынъ 26 Маддеси

3. *Нормаль яшайыш дереджеси акъкъы*

Нормаль яшайыш дереджеси акъкъы яшамакъ ичюн етерли олгъан аш, урба ве мескен ернинъ теминленильмесине козь огюнде тутат.

Нормаль яшайыш дереджеси акъкъы кимде бар? Эр бир инсанда

Нормаль яшайыш дереджеси:

- Керекли аш, урба, тиббиет хызметлери ве ичтимаий теминлевни алмагъа акъкъыны козь огюнде тутат
- Ишсизлик, хасталыкъ, къоранта башынынъ ольмеси, эсли башлы ве дигер чалышмагъа имкъан олмагъаны заман теминленювде эмин олмакъ
- Аналыкъ ве балалыкъ вазиятинде айры дикъкъатны алмагъа акъкъы; къорантада ве къорантадан тыш догъгъан балалар ичтимаий теминлевнинъ тень дереджесине лайыкълар

Нормаль яшайыш дереджесине акънынъ бозулмасы:

- Бу акънынъ ерине кетирмек ичюн девлетнинъ малиеси етерли олмагъаны
- Дженк, табиат фаджиалары, жемиетте тертипсизлик акъларнынъ ерине кетирильмесинде кедер эте биле

Нормаль яшайыш дереджеси акъкъыны теминлемек ичюн девлетнинъ вазифелери:

- Акъны шекилендирип миллий укъукъ системасына кирсетмек
- Акъны урьмет этип, онынъ бозулгъаны заман укъукъий чезильмесини темин этмек
- Акъны къорчалап, учюнджи шахысларгъа он къуллалмагъа кедер этмеге ясакъ этмек
- Акъны тесир этив усулынен я да онынъ бозулмасы вазиятинде къорчалап вастасынен ерине кетирмек

Нормаль яшайыш дереджеси акъкъынынъ къорчалав усуллары:

- Имкянынъыз олгъаны къадап акълары бозулгъан инсанларгъа ярдым этмек. Оларны аш, урба, эв ве сувнен теминлемек
- Девлет органларына ярдымны алмакъ ичюн мураджаат этмек, бильхасса, ичтимаий теминлевнен огърашкъан муэссиселерге
- Халкъара тешкилятларга мураджаат этмек, бильхасса, ачыкъ ве фукъарелик меселелеринен огърашкъан Бирлешкен Миллетлер тешкилятынынъ органлары ве эсас ресурсларнынъ теминлевнен огърашкъан муэссиселер
- Сынъырланувгъа къаршы даваларны миллий ве халкъара макемелерге теслим этмек

Нормаль яшайыш дереджеси акъларынынъ бозулувына къаршылыкъ косьтерюв усуллары:

- Акъкъынъ акъкъында илян этмеге ве даваларны адий макеме ве дигер бу саада чалышкъан муэссиселерге теслим этмек
- Керекли тазминатны алып, илериде къанун бозулмасы гарантиясыны алмакъ
- Ерли макеме тарафындан ададетли ве эффектив къарарлар алынмаса, инсан акълары боюнджа Европа макемесине девлетке къаршы даваны ачмакъ
- Ичтимаий ишлер боюнджа Европа комитети (ECRS) де Европа ичтимаий хартиясынынъ къанулары бозулмасы акъкъында умумий аризаларны теслим этмек. Бирлешкен Миллетлер тешкиляты да Бирлешкен Миллетлер тешкилятынынъ инсан акълары къанунларынынъ бозулмасы акъкъында шикъятлерни къабул эте, эгер девлет бу процедуранынъ кечирильмесине разылыкъны берсе.

Укъукъий усуллар:

- Инсан акълары Универсаль декларациясынынъ 25 Маддеси
- Икътисадий, ичтимаий ве медений акълар акъкъында Халкъара англашманынъ 11 Маддеси
- Европа ичтимаий хартиясынынъ 16 Маддеси
- Расса дискриминациясынынъ бутюн шекиллери акъкъында Конверциянынъ 5(e)(iii) ве 7 Мадделери
- Къадынлар дискриминациясынынъ бутюн шекиллерине къаршы Конвенциясынынъ 14(2)(h) Мадделери
- Бала акълары Конвенциясынынъ 24(2)(c) ве 27 Мадделери
- Яшы етмегенлери акълары акъкъында Конвенциянынъ 28 Маддеси (CRPD).

4. Ана тилинде лаф этмег ве медениетини кутъмег акъкъы

Озь тилинде лаф этмеге ве медениетини кутъмеге акъкъы миллий азгъынлыкъларгъа тувгъан тилини джемаат огюнде ве шахсий субетлерде къуланмагъа акъны бере. О агъзавий ве зма къошушув шекиллерини козь огюне ала. Бундан да гъайры, акъ миллий азгъынлыкъларнынъ медений урф-адетлерини сакъланмагъа имкян бере.

Озь тилинде лаф этмеге ве медениетини кутъмеге кимнинъ акъкъы бар?
Эр бир инсаннынъ, билъхасса, этник, медений ве диний миллий азгъынлыкълар ве оларнынъ азаларынынъ.

Озь тилинде лаф этмеге ве медениетини кутъмеге акъкъы:

- Ана тилини шахсий ве джемаат субетлеринде къуланмагъа акъкъыны козь огюнде туту
- Озь медений анъ-анелерини кутъмеге
- Тувгъан тилинде тасильни алмагъа
- Тувгъан тилини мемурий ве макеме процесслеринде къуланмагъа

Озь тилинде лаф этмеге ве медениетини кутъмеге акъкъынынъ сынъырланувы

- Ресмий девлет тилининъ къуланулувы
- Дигерлернинъ акълары ве сербестлигининъ къорчалав акъкъы

Озь тилинде лаф этмеге ве медениетини кутъмеге акъкъы боюнджа девлетнинъ вазифелери:

- Миллий азгъынлыкъларгъа медениети ве тиллерини инкишаф этмег ичюн шараитлерни яратмакъ
- Миллий азгъынлыкъларнынъ тилини ресмий/я да къорчалангъан киби танымакъ
- Миллий азгъынлыкъларнынъ тилине сиясет, укьукъ ве мемурий сааларына иришимни бермег
- Миллий азгъынлыкъларнынъ тили тасиль системасында къуланылмасы ичюн шараитлерни яратмакъ
- Миллий азгъынлыкъларнынъ тили ве медений анъ-анелерининъ къорчаланувы боюнджа язылгъан лейхаларны малиенен темин этмег
- Джинаий кодексте тиль ве медениет акъларынынъ къорчаланувы боюнджа къанунларны ишлеп чыкъармакъ (мисаль оларакъ, бу акъларны бозаджакъ инсанларны джезаламакъ)

Озь тилинде лаф этмеге ве медениетини кутъмеге акъкъынынъ къорчалав усуллары:

- Тиль ве медениет бозулувы акъкъында потенциал ве керчек вазиятлер акъкъында девлет органларына хабер этмег: полиция, прокуратура, я да макеме
- Олар ич бир къарарларны алмса, шикъетни юкъары девлет органларына ёлламакъ (мисаль оларакъ, полиция ёлбашчысы, региональ полиция ёлбашчысы я да макеме)

- Исбатларны топлап сакъламакъ
- Эгер мектептерде украин/къырымтатар тили ве эдебияты дерслери лягъу этильсе, оларны шахсий эвлерде ресмий олмагъан мутитте инсанларгъа ве инсанлар группасына огретмек
- Эгер Русие акитиети тарафындан къырымтатар ве украин тилинде яйыглав токътатылса, медианы алмакъ ичюн электрон къонушув васталарыны къулламакъ (мисаль оларакъ, интернет-газеталары, телевизион каналлар интернет вастасынен)
- Советлер Бирлиги заманында олгъаны киби «Озь башына яйыглав» системасыны къулланып, инсанлар арасында Къырым акимиети тарафындан ясакъ этильген я да цензурагъа огъратылгъан миллий азгъынлыкъларынынъ тили я да медениетини даркъатмакъ

Тиль ве медениет акъкъынынъ бозудувына къаршылыкъ косьтерюв усуллары:

- Эгер тиль ве медениет акъкъынынъ бозулмасы юз берсе, ве бу вазиятте девлет органлары адалетли тедекъикъны кечирмектен вазгечселер, ерли макемеге ветандашлыкъ я да мемурий шикаяetni ёлламакъ

Укъукъий усуллар:

- Ветандашлыкъ ве сиясий акълар акъкъында Халкъара ангълашманынъ 27 Маддеси
- Бала акълары Конвенциясынынъ 30 Маддеси
- Украина Эсас къанунынынъ 10 Маддеси
- Къырым Мухтар Джумхуриети Эсас къанунынынъ 10 Маддеси (Украинанынъ къысмы оларакъ)
- Русие Федерациясы Эсас къанунынынъ 26 ве 68 Маддеси
- «Къырым Джумхуриети» Эсас къанунынынъ 10 Маддеси (Русие федерациясынынъ къысмы оларакъ)

5. Тасиль акъкъы

Тасиль акъкъы ич олмадым бедава башлангъыч ве орта тасильни алмагъа акъны бере

Тасильни алмагъа кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынъ

Тасиль акъкъы:

- Башлангъыч ве орта тасильни алмакъ
- Мектеп китапларынен темин этильмек

Тасиль акъкъынынъ сынъырланувы:

- Орта тасильден юкъары тасильни алмагъа акънынъ ёкълугъы (мисаль ичюн, университетке бармагъа акъкъы)

- Бедава юксек тасильни алмагъа акънынъ ёкълугъы (мисаль оларакъ, университетке къатнамакъ ичюн стипендияны алмакъ)

Тасиль меселеси боюнджа девлетнинъ вазифлери:

- Ич олмадым башлангъын ве орта тасильни береджек тасиль системасыны къурмакъ ве инкишаф этмек
- Тасиль институтларынынъ малие тарафындан керекли дереджеде теминлемек

Тасиль акъкъынынъ къорчалав усуллары:

- Тасиль акъкъынынъ потенциалъ ве керчек бозулувы акъкъында девлет оргаларына хабер этмек: полиция, прокуратура, макеме
- Олар арекетсиз ола, юкъары девлет муэссиселерине шикъятни ёлламакъ (мисаль оларакъ, полиция ёлбашчысы, региональ полиция ёлбашчысы, макеме)
- Исбатларны топлап сакъламакъ

Тасиль акъкъынынъ бозулувына къаршылыкъ косьтерюв усуллары:

- Эгер тасиль акъкъынынъ бозулувы юз берсе ве девлет органлары меселени адалетли ве адым-адым тедкъикъ этмектен вазгечсе, ерли макемеге граждандлыкъ я да мемурий шикъятни ёлламакъ

Укъукъий усуллар:

- Инсан акълары Универсаль декларациясынынъ 26 Маддеси
- Икътисадиј, ичтимаий ве медений акълар акъкъында Халкъара анълашманынъ 13 Маддеси
- Инсан акълары боюнджа Европа конвенциясынынъ Биринджи протоколынынъ 2 Маддеси
- Бала акълары Конвенциясынынъ 28 ве 29 Мадделери
- Украина Эсас къанунынынъ 53 Маддеси
- Русие Федерациясы Эсас къанунынынъ 43 Маддеси
- «Къырым Джумхуриети» Эсас къанунынынъ 36 Маддеси (Русиенинъ Федерациясынынъ федераль къысымы оларакъ)

6. Сагълыкъ акъкъы

Инсаннынъ физикий ве рухий сагълыгына гузель тесир эткен бутюн васталарнен къуланув акъкъы

Сагълыкъкъа кимнинъ акъкъы бар? Эр бир инсаннынъ

Сагълыкъ акъкъы:

- Тиббиет хызметинен къуланмакъ имкяны
- Сагълыкъ сакълав ве тиббиет ярдымына иришимни эльде этмек
- Дюнья Сагълыкъ Тешкиляты (WHO) тарафындан ишленильген программалар боюнджа тедавийленмек

- Тамыр халкъалар къуланган тедавийлев усулларыны ишлетмек, чюнки олар медениет тарафындан джевапкъар олып, ань-аневий практик усулларыны къаллана
- Сагълыкъ ве къоранта къурулышы акъкъында малюматкъа иришимнинъ саиби олмакъ, хусусан, къоранта планлаштырылмасы акъкъында
- Тедавийлев меркезлери ве хызметлерине иришимнинъ саиби олмакъ (керекли иляджларнен), бильхасса, маргиализациядан кечкен ве хаста инсанлар такъымы
- Яшы етмеген инсанлар ичюн айры хызметлерни алмакъ
- Файдалы, адекват ве хавссыз ашкъа иришимнинъ саиби олмакъ
- Санитар шараитлерге коре уйгъун эв, булунув меркези ве керекли сув микъдарына иришимнинъ саиби олмакъ
- Эпидемик ве эндемик хасталыкъларындан, шу сырада ВИЛ/ СПИД, тедавийленмек ве профилактикадан кечмек ичюн иришимнинъ саиби олмакъ
- Тиббий сигорта ве омюр сигортасына иришимнинъ саиби олмакъ
- Мутехассыс тиббиет хадимлеринде ярдымны алмакъ акъкъы
- Ичимлик ве наркотик, рухий хасталыкълар себинден сагълыкъ зайыфлыгъындан тедавийленмек акъкъы

Сагълыкъ акъкъы сынъырланувы:

- Зорбалыкъ иле апис (тек сагълыкъ сакълав хызмети ве хастанынъ истеклери бир олса)
- Арбий ве февкъуляде вазиетлери себеби

Сагълыкъ къорчаланувы боюнджа девлетнинъ вазифелери:

- Сагълыкъ акъкъыны урьмет этмек
- Тиббий ярдымгъа иришимни такъдим этмек
- Дискриминациясыз инсанларгъа тедавийлев меркезлери, хызметлери ве иляджларгъа иришимни ачмакъ, бильхасса, хаста инсанларгъа
- Эр бир инсангъа сагълыкъ иришимни тень бермек: аписте булунганлары, иммигрантлар, сиясий сыгъынувгъа иришкенлери, профилактик ве яткъан хастларгъа
- Дискриминацияны къулланып девлет сиясетини алып бармамакъ
- Къадынлар сагълыгъына керек олган тедавийлев васталарыны дискриминациясыз такъдим этмек
- Сагълыкъ акъкъы сынъырланмагъан олмасы ичюн керекли тедебирлерни алып бармакъ

Сагълыкъ акъкъынынъ къорчалав усуллары:

- Девлет органларына потенциал ве керчек сагълыкъ бозулувлары акъкъында хабер этмек: полиция, прокуратура, макеме, омбудсменлер
- Олар ич бир къарарларны къабул этмеселер, юкъары девлет органларына шикъетлерни елламакъ (мисаль оларакъ, полиция ёлбашчысы, региональ полиция ёлбашчысы, макеме ве иляхре)

- Аризаларны тек язма шекилинде язмакъ ве сизнинъ сёзлеринъиз язылып алынмасыны талап этмек, агъзавий шикъетлерден вазгечмек
- Исбатларны топлап сакъламакъ
- Къанун бозулувы акъкъында малюматны электрон коммуникация ве ичтимай агъларда даркъатмакъ (гизли оларакъ)
- Сагълыкъ акъкъынынъ бозулувынен огърашкъан украин ве халкъара тешкиятларгъа мураджаат этмек
- Омбудсменлерге шикъетни ёлламакъ (украин ве русиели)
- Украина Парламентинде бу суаль боюнджа комитетте тайин этильген махсус эшиттирювлернинъ кечирильгесини талап этмек

Сагълыкъ акъларынынъ бозулмасына къаршылыкъ косъгерюв усуллары:

- Эгер сагълыкъ акъкъы бозулмасы юз берсе ве акимет органлары бу саада адалетли къарарларны къабул этмеселер, мустакъиль такъикъатны кечирмек ве ерли макемеге мемурий я да ветандашлыкъ шикъетини теслим этмек
- Ерли макеме адалетли къарарларны алмаса, инсан акълары боюнджа Европа Шурасы ве/ я да Бирлешкен миллетлер тешкиляты Инсан акълары Комитетине девлетке къаршы шикъетни ёлламакъ (веселе ветандашыкъ я да сиясий акъларнен багълы олса)

Укъукъий усуллар:

- Инсан акълары Универсаль декларациясынынъ 25 Маддеси
- Икътисадий, ичтимай ве медений акълар боюнджа Халкъара анълашманынъ 12 Маддеси
- Бала акълары Конвенциясынынъ 24 Маддеси
- Яшы етмеген инсанлар акъкъында Конвенциянынъ 25 Маддеси (CRPD)
- Украина Эсас къанунынынъ 49 Маддеси
- Русие Федерациясы Эсас къанунынынъ 41 Маддеси

Контаклар джедвели

Украин акимет агентликлери:

Акиметнинъ «Аджеле агъы»
0 800 507 309
+38 (044) 284 19 15 (эджнебий мемлекетлерден)

Ички къачакълар ичюн махсус «аджеле агъы»
0 800 507 309

Украина девлет миграцион хызмети, Къырым Мухтар Джумхуриетинде булунгъан (къайд этильген) шахыслар ичюн - <http://dmsu.gov.ua/informatsiya-dlya-krimchan>
+38 (044) 278 50 30

Украина адлие Назирлиги, Къырым Мухтар Джумхуриетинде булунгъанлары ичюн агълар меркези <http://www.minjust.gov.ua/hotline>
486 71 56

Малюмат платформасы (иш ве эв къыдырувы)
<http://www.vpo.gov.ua>

Къырым Мухтар Джумхуриетинде Украина Президентининъ темсильджиси
<http://www.ppu.gov.ua/>
+38 (0552) 49 59 39

Инсан акълары боюнджа Украина Юкъары Шурасынынъ векили (Украин омбудсмени)
<http://www.ombudsman.gov.ua/>
Е-почта: hotline@ombudsman.gov.ua
Скайп: Ukraine.ombudsman
«Аджеле агъ»: +38 (044) 253 75 89; 0 800 50 17 20

Къырым ве Русие акимет агентликлери:

Русие Федерациясында инсан акълары векили
<http://ombudsmanrf.org/>
Тел.: +7 495 607 19 22

Русие Федерациясы Президенти янындаки джемиет инкишафы ве инсан акълары Шурасы
<http://president-sovet.ru/>
Е-пошта: fedotov_MA@gov.ru
Тел.: 8 (495) 606 41 84
Факс: 8 (495) 606 48 55

Къырым акимети
<http://rk.gov.ru/>
Тел: 534-111, 534-133, 534-144, +7 (978) 000 00 00

Ерли укъукъ къорув тешкиятлар:

Инсан акълары боюнджа Украин Хельсенки бирлешмеси
<http://helsinki.org.ua/index>

php?id=1400157673

+380 44 417 41 18

Москов Хельсинки англашмасы

<http://www.mhg.ru/>

Е-пошта: mhg@mhg.ru

Инсан акълары боюнджа Къырым
полевой миссиясы

<http://crimeahr.org/>

Е-пошта: mission@crimeahr.org

Акъмесджит: +38 099 13 41 96

Киев: +38 099 13 41 96

Москва: +38 099 13 41 96

Инсан акълары боюнджа малюмат
меркези

<http://humanrights.org.ua/>

Е-пошта: iv@humanrights.org.ua

Тел: +38 067 502 08 01

Харьков укъукъ къорув такъымы

www.khpg.org

Иванова сокъагъы, 27/кв.4, 61002, Хар-
ков, Украина

мектюплер: п/с 10430, 61002, Харків,
Україна

Тел./Факс: +38 (057) 700 67 71

«Украина сайлайджылары Комитети»
бутюн украин джемаат тешкиляты

Украина, 04071, Киев-071, п/с 56

Тел./Факс: (+38044) 425-21-66, (+38044)

425-23-01, (+38044) 425-37-20

Е-пошта: cvu@cvu.kiev.ua

Украина миллий бирлешмелери
Конгресси

Волоська сокъагъы, 8/кв.5, 04070,
Киев, Украина

Тел./Факс: 38(044) 248 36 70

Тел: 38(044) 425 97 57/58/59/60

Е-пошта: knou@ukr.net

Халкъара укъукъ къорув тешкиляты:

Бирлешкен миллетлер тешкиляты
инсан акълары боюнджа юкъары
комиссар

Инсан акъларынынъ бозулувы
акъкъында хабер этмек ичюн куньде
24 саат чалышкъан «аджеле агъы»
Женева, Швейцария 41-22-917-0092
www.ohchr.org

Авропа Шурасы

Инсан акълары комиссарынынъ офиси
67075 Strasbourg Cedex, France

<http://www.coe.int/en/web/>

[commissioner](http://www.coe.int/en/web/commissioner)

+33 (0)3 88 41 34 21

+33 (0)3 90 21 50 53

commissioner@coe.int

Халкъара Амнистия (Amnesty
International)

contactus@amnesty.org

+44-20-741-355-00

+44-20-795-611-57

Америкалы адлиеджилер Бирлешмеси
(American Bar Association)

1050 Connecticut Avenue, NW, Suite 450
Washington, DC 20036, USA

Тел.: +1 202 662 1950

Факс: +1 202 662 1597

Е-пошта: rol@americanbar.org

«Джемаат меракълары акъкъы»
институты (*PILnet*)

Маросейка сокъагъы, 9/2с8, офис 34
101000 Москва, Росія

Тел: +7 (495) 628 00 20

Факс: +7 (495) 661 49 21

Инсан акълары незарети
(Human Rights Watch)

Адрес: Avenue des Gaulois, 7
1040 Brussels, Belgium
Тел: +32-2-732-2009
Факс: +32-2-732-0471

Къызыл Хач
520 West 49th Street
New York, NY 10019
Тел.: (877) 733-2767
Факс: (212) 875-2309

Биринджи неветте инсан акълары
(Human Rights First)
75 Broad St, 31st Floor
New York, NY 10004
Тел.: (212) 845 5200
Факс: (212) 845 5299

Адалетли аракетлер
(Humanity in Action)
usa@humanityinaction.org
601 West 26th Street, Suite 325
New York, NY 10001
Тел.: +1 (212) 828-6874
Факс: +1 (212) 704-4130

«Ачыкъ бирлешме» фондациясы
(Open Society Foundation)
224 West 57th Street
New York, NY 10019
United States
Тел.: +1-212-548-0600
Факс: +1-212-548-4600

Вашингтондаки
сербестлик эви
(Freedom House):
1850 M Street NW, Floor 11
Washington D.C. 20036
Нью-Йорктаки сербестлик эви:
120 Wall Street, Fl. 26
New York, NY 10005

Хорланувъга къаршы дюнья
тешкиляты
ОМСТ Europe
Rue Stevin 115
1000 Brussels
Тел./Факс: +32 2 218 37 19
Е-пошта: omcteuropa@omct.org

ООН / Женева
Е-пошта: helsack@gmail.com

Сынъырда чалышкъан репортёрлар
Passage de la Radio 2
Case Postale 46
1211 Genève 8
Тел.: +41 22 328 44 88
Факс: +41 22 328 44 89
Е-пошта: info@rsf-ch.ch
Вебсайт: www.rsf-ch.ch

Тамыр халкъларнынъ
меселелери боюнджа
Халкъара иш такъымы
(International Work Group
for Indigenous Affairs)
Classensgade 11 E
DK 2100 Copenhagen
Denmark
Тел.: (+45) 35 27 05 00
Факс: (+45) 35 27 05 07
Е-пошта: iwgia@iwgia.org

Хорланув къурбанларынынъ
Халкъара реабилитацион шурасы
Копенгагендеки Авропа меркези
Vesterbrogade 149, building 4, 3rd floor
1620 Copenhagen V
DENMARK
Тел.: +45 44 40 18 30
Факс: +45 44 40 18 54
Е-пошта: irct@irct.org
Вебсайт: www.irct.org

Адлиеджилернинъ халкъара
комиссиясы
P.O. Box 91
Rue des Bains 33
1211 Geneva 8
Тел.: +41 (0)22 979 38 00
Факс: +41 (0)22 979 38 01
Е-пошта: info@icj.org

